

WERINON

— UITGAVE VAN DE —
HISTORISCHE KRING · NEDERHORST DEN BERG

OKTOBER 1999 · NR 35

Historische Kring Nederhorst den Berg

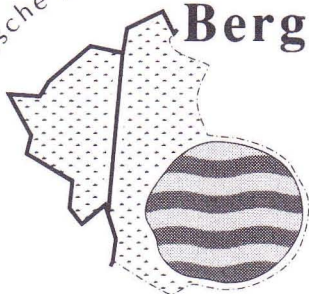
Bestuur	Voorzitter	J.E. Jansen, Dammerweg 15E 1394 GM NdB, tel. 0294-254152
	Secretaris	A.M.E. Baar, Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 0294-251804
	Penningmeester	C. Schoordijk - Snoek, Vincent van Goghstraat 6 1394 BE NdB, tel. 0294-253119
	Leden	J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309 K. Scherpenhuijsen, Overmeerseweg 76 1394 BE NdB, tel. 0294-251727 R.J. Verkaik, Pieter de Hooghlaan 24 1394 GK NdB, tel. 0294-254317
Redactie		G.J.M. Baar, Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 0294-254368 T. Griffioen, Kuijerp pad 6 1394 DA NdB, tel. 0294-254106 J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309
Tekstverwerking		N.W.J. Breed, Fazantelaan 1 1394 CH NdB, tel. 0294-251645
Omslag, ontwerp en technische realisatie		P. Griffioen, Lange Wetering 11 1394 KC NdB, tel. 0294-254603
Lidmaatschap		f 25,— per jaar Bankrekeningnr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg girorek.nr. van de bank: 368387
Informatie en documentatie		Maandagavond van 19.30 tot 21.30 uur. Bovenverdieping, Sporthal De Blijk.

ISSN 1389-319X

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg

Historische Kring

oktober 1999, nummer 35

jaargang 9

opgericht: januari 1988

Inhoud:

Pagina

2	-	Mededelingen en berichten
2	-	Van de kaart – Ruud Verkaik
4	-	De Gouden Eeuw van Nederhorst den Berg –
Els N.G. van Damme
28	-	Sluuuuuuuuuuump – Gerard Baar

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

Het oktobernummer van Werinon (nr. 35) verschijnt eerder in verband met de fietstocht "De Gouden Eeuwse Ronde van Nederhorst den Berg" op 18 september a.s.

Het leek het bestuur een goed idee de lezing van Mevr. Els van Damme van 16 april jl. "Een rondgang langs de verdwenen buitenplaatsen in de Gouden Eeuw in Nederhorst den Berg", vóór de tocht van 18 september te publiceren. U kunt zich dan voorbereiden op alles wat langs de route te zien zal zijn.

EXPOSITIE MIDDENSTAND

Er zijn al aardig wat enquêteformulieren van de enquête over de Bergse middenstand bij ons binnengekomen. Als u de formulieren nog niet ingevuld hebt, dan vragen wij u dringend dit alsnog te doen. Het zou fijn zijn als de formulieren vóór 15 okt. 1999 binnen zijn. Mocht u op problemen stuiten of twijfelen over wat er nu wel of niet ingevuld kan worden, dan zijn wij bereid u daarbij te assisteren. Als u uw verhaal liever mondeling kwijt wilt kunt u met ons een afspraak maken.

Aarzel niet! Bel ons! Ruud Verkaik, tel. 254317, P. de Hooghlaan 24 of Jan Baar, tel.254309, Kerkstraat 6.

VAN DE KAART (foto op de omslag)

Ruud Verkaik

De Stichts-Ankeveensepoldermolen.

De molen van de Stichts-Ankeveensepolder aan het Ankeveensepad staat hier op een foto uit 1935.

Links van de molen staat de boerderij van Willem Hoetmer, de latere melkboer in Overmeer. Nu is het de woning van de familie D. Blok. Rechts van de molen is het vroegere sluiswachtershuisje van de Blijkpolder te zien. Nu woont mevr. v.d. Assem daar, voordien woonde hier Nanne Bobeldijk, die later aan de Dammeweg kwam te wonen. Wie er op het moment van de opname van deze foto in de molen woonde is niet bekend. Later heeft de familie Lodewijkx er in

gewoond. Vanaf 1956 zijn de heer en mevrouw van Mesdag eigenaars en tot op heden ook de bewoners.

Deze molen en de Prutmolen (zonder wieken) zijn de twee overgebleven molens van de ongeveer 12 molens, die in Nederhorst den Berg gestaan hebben.

De molen, een achtkante bovenkruier, is gebouwd in 1793 met hout van de molens, die er voor die tijd gestaan hebben. Dit is af te leiden uit het hout, dat er in verwerkt is, waarin ergens het jaartal 1632 te vinden is. Op de plaats waar nu de bunker aan het Ankeveensepad staat, stond vroeger ook een molen. Beide molens deden na het graven van de Reevaart dienst om de Stichts-Ankeveensepolder en de Blijk- en Spiegelpolder op peil te houden. De uitwatering van deze polders ging via de Naarder- of Bergervaart naar de Reevaart. Deze buitengebruikgeraakte molen werd in 1866 afgebroken. In die tijd was Cornelis Besemer, meesterschoenmaker, watermolenaar voor de Ankeveensepolder. Hij was zijn vader als zodanig opgevolgd.

Op maandag, 29 maart 1819 om 11 uur in de nacht, kreeg Christiaan Herger uit Württemberg, die op dat moment als zadelmaker werkte in den Berg, een klap van de molenwiek, zo blijkt uit een bericht van burgemeester Sanderson. De klap kwam zo hard aan, dat Christiaan de volgende dag aan zijn verwondingen bezweek. De betaling van zijn begrafenis op het kerkhof op de heuvel had heel veel administratieve rompslomp tot gevolg.

Het heeft niet veel gescheeld, of de molen aan het pad was ook niet meer. In 1932 raakte de molen buiten gebruik door de ingebruikname van een elektrisch gemaal. Door inspanning van de Stichting "Curtevenne" zijn in 1938 gelden bijeengebracht om de molen grondig te restaureren. Om geld bijeen te krijgen werden er 21 schilderijen van bekende schilders verloot. De makers stonden hun werk welwillend en belangeloos af voor dit goede doel. Ook de vereniging "De Hollandse Molen" en de afdeling Amsterdam van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging hebben hier een molensteentje aan bijgedragen.

De molen is er nog, de elektriciteitspalen zijn verdwenen. Hoe mooi zou het zijn er weer een paar te zien staan met op de draden een rij boerenzwaluwen?

De Gouden Eeuw van Nederhorst den Berg

(lezing voor de Historische Kring op 16 april 1999)

door Els N.G. Joesse-van Damme

De Gouden Eeuw, de tijd van algemene rijkdom en weelde in ons land, begon in de steden al in de 17e eeuw, maar bereikte pas aan het einde van die eeuw de dorpen. Zo beleefde Nederhorst den Berg die welvaart in de 18e eeuw. Stedelingen gingen in die tijd de natuur en het buitenleven romantiseren, zoals dat ook in de schilderkunst uit die tijd tot uitdrukking komt. en gegoede lieden gingen zich prestigieuze buitenverblijven aanmeten in o.a. de Vechtstreek. We kennen ze nog in de zuidelijke Vechtstreek: Maarssen, Breukelen, Loenen. Die streek was vanuit Amsterdam gemakkelijker te bereiken dan het Noordelijke gebied.

Om in Nederhorst den Berg te komen moest men in heel vroege tijden over het IJsselmeer varen, waar het soms flink kon spoken, naar de monding van de Vecht. Later ging men langs de Diemermeer naar de Gaasp en door het SmalWeesp naar de Vecht. Nederhorst den Berg was dus door zijn ligging aan de Vecht toen ook redelijk goed bereikbaar. Vervoer over land was minder, want de rijwegen waren slecht onderhouden en de koetsen en karossen hadden geen vering, zodat reizen op die manier een zware opgave was.

Er was nog een andere reden waarom men de noordelijke Vechtstreek aanvankelijk minder verkoos. We weten uit uitspraken uit die tijd, dat men ook toen al erg gespist was op een gezonde luchtstreek en dat betekende dat men de gronden die dicht aan zee liggen verwierp, omdat de zeedampen als heel schadelijk beschouwd werden, evenals moerassen en modderpoelen. Aangezien de zeesluizen tot 1683 bij de Hinderdam lagen, overstroomde het land tot aan de Hinderdam daardoor heel frequent en was het hier dus heel vochtig en moerassig. Pas in de

18e eeuw, toen de sluizen in Muiden lagen, is hier een gunstiger klimaat ontstaan.

De 18e eeuw ligt niet direct in ons geheugen. Hoogstens overleveringen zijn ons bekend. Heel veel van wat hierna volgt was tot voor kort nog in de nevelen van de archieven verborgen en we wisten eigenlijk niet hoe Nederhorst den Berg er in zijn Gouden Eeuw uitzag. Het leven in de Gouden Eeuw was in alle opzichten totaal verschillend van dat in onze tijd. Er leefde hier een kleine bevolking, ongeveer 500 zielen tellende, waarvan zoals in heel Nederland tot aan de helft van de vorige eeuw, het merendeel op het land werkzaam was. Enkelen hadden een eigen hof, zelfstandige boeren, velen waren boerenarbeider. Dat was zwaar werk. De arbeid was weliswaar goedkoop, maar de tijd en de energie waren beperkt. Het was ook onzeker werk, men was afhankelijk van het weer en er waren geen sociale voorzieningen bij ziekte en bij tegenvallende oogsten. De veepest, die tot driemaal toe toesloeg in deze eeuw: 1713, 1744 en 1766, zal bijvoorbeeld velen tot wanhoop hebben gebracht en sommigen tot faillissement.

In Nederhorst den Berg hadden we naast de boerenstand veel arbeiders, die in dienst van rijke veenbazen, in de veenderij werkzaam waren. Zo mogelijk een nog zwaarder werk. Het uitbaggeren van de turf met de beugel en de verdere bewerking ging geheel met de hand.

Tussen de veehouderij en de turfwinning bestond een behoorlijke concurrentie. Kostbare weidegrond werd door de turfwinning immers vervangen door waardeloze waterplassen. Aan het einde van deze eeuw was er dan ook sprake van economische achteruitgang ten gevolge van onder meer het verdwijnen van weiland, waardoor 6 voorname hofsteden geheel geruïneerd waren en 4 andere tot de helft gereduceerd.

Het is duidelijk dat jongeren werden getraind in taaiheid en hard werken en leven in relatieve armoede, zelfs in de Gouden Eeuw.

Iedereen probeerde waar hij kon ook nog wat bij te verdienen en daardoor was bijna niemand in een enkel vak gespecialiseerd, men scharrelde van alles, zo hadden middenstanders, de kruidenier en de smid en de timmerman enkele koeien; kasteleins handelden in koopwaar en stukjes land, de schoolmeester was ook koster en voorlezer in de kerk. Armoede en ziekten maakten mensen afhankelijk van elkaar en dat leidde tot een saamhorigheid, die wij heden met alle sociale voorzieningen niet meer kennen.

Een derde beroepsgroep, die in opkomst was, vormde de blekerijen. In toenemende mate was er vanuit de stad behoefte aan wasserijen. Vooral in het voorjaar, wanneer het wasgoed behoorlijk kon drogen op de bleek, was het druk, want het was de gewoonte om vooral in die tijd van het jaar zijn kleren en beddegoed te laten wassen. Men waste de grotere stukken dus niet wekelijks, zoals nu, maar met veel langere tussenpozen, het goed werd dan ook "tot stinkens toe" gedragen. Daarom had men doorgaans veel linnengoed in voorraad. Het zachte water, waarover wij hier ruimschoots beschikten, werd zo nuttig gemaakt.

Die bevolking, die ik zojuist kort schilderde, had weinig voor het zeggen. De macht was in handen van de "rijkdom", van de welgestelden, en het was ook nog zo dat in de 18e eeuw de bestuursmacht steeds meer geconcentreerd werd in handen van een kleine groep families, die alsmaar aan de macht bleven. Men noemt dat oligarchie. Er werd nauwelijks gerouleerd in die functies, men was dus zeer afhankelijk van de aard en instelling van zo'n persoon.

De hoogste gezagsdrager hier was de ambachtsheer. Hij behoorde tot de hoogste elite. De ambachtsheer die op het kasteel woonde, was eigenlijk de lange arm van de eigenaar van de landstreek hier en het eigendom van de landen in deze streek lag in handen van de Staten van Utrecht. We noemen de ambachtsheer de leenheer van de landsheer. In de 18e eeuw was dat Godard van Tuyll van Serooskerken en later Joan Hope. Een deel van zijn inkomsten

kreeg de ambachtsheer uit de gemeenschap, bijvoorbeeld uit de tolheffingen van de bruggen en de pachttopbrengsten van de visserij in de Vecht en van de boerderijen die hij in zijn bezit had. Hij vertoefde vaak in Utrecht en elders in het land, om zijn werk bij de Staten te doen. Hij was uiteindelijk verantwoordelijk voor het reilen en zeilen hier, maar het eigenlijke werk werd niet door hem gedaan. Daarvoor was de schout. Deze sprak recht in civiele en kleine strafzaken en ook de zorg voor de godsdienst behoorde tot zijn taken. De schout was de belangrijkste uitvoerende bestuurder van het dorp. Hij behoorde ook tot de elite en zal ook voor weinig mensen toegankelijk geweest zijn. In de keuze van de schout hadden de inwoners geen inspraak, hij werd van boven aangesteld. De schout werd bijgestaan door de schepenen, een secretaris en een gerechtsdienaar, die uit de bevolking werden aangewezen, mensen die van enig aanzien waren, konden lezen en schrijven en bewezen hadden over bestuurscapaciteiten te beschikken.

Afb. 1. Huize Voortdijk.

Wij bezoeken nu als een soort 18e eeuwse toeristen dit dorp, zo omstreeks 1770 en willen er de mooiste dingen zien. We komen dan dus met de elite in aanraking. We komen van buiten, laten we zeggen vanaf Weesp met de jaagschuit over de Vecht, langs de Uitermeerse Sluis, waarvan een schildering uit die tijd ons een beeld geeft van het landschap langs de Vecht. We zitten gezellig in de kajuit, ons vermakend met roken, pruimen en dammen en een boekje lezend. We worden voortgetrokken door een paard, op de voorplecht wordt bagage meegevoerd, op de achterplecht staat de schipper Jan van Emmerik. Door de Reevaart komen we aan in Nederhorst den Berg en leggen aan bij huize Voordijk, toen genoemd buitenplaats Voordijk (afb.1). Deze heette zo omdat Gerard van der Voort daar had gewoond met zijn vrouw Henriette van Soesdijk. Zij was de zuster van de schout, Hendrik van Soesdijk, die op dit moment de scepter zwaaide. Voordijk werd vermoedelijk gebouwd door de familie van Soesdijk zo rond of even voor 1700. In 1764 is dit huis tot herberg geworden, gekocht door Jan Hardewel uit de erfenis van Henriette van Soesdijk. Ernaast woonde de dokter, dokter Matthias Schultz, wiens graf we op de begraafplaats op de berg nog kunnen aantreffen.

Jan Hardewel was kastelein van de herberg. Kastelein was in die tijd een belangrijk beroep. Hij sprak veel mensen, Nederhorst den Berg lag aan een belangrijke vaarroute van Amsterdam naar Utrecht en het verdere achterland, de zogenaamde Keulse Vaart, en er zullen heel veel reizigers gepasseerd zijn. Hij informeerde dan ook de reizigers en legde voor hen contacten met kooplui, schippers, geldschieters, makelaars en notarissen. De familie Hardewel heeft ook succes gehad. Zoon Jan werd ook kastelein en wel in de beroemde herberg aan de Amstel, de Berebeit, waar de afvaart van de trekschuit uit Amsterdam lag en waar prins en koningen inscheepten. Deze was gelegen ongeveer waar nu het Gemeentearchief, ofwel het vroegere gemeentehuis van Nieuwer Amstel is gelegen. Van zoon Jan is een origineel document bewaard gebleven, waarschijnlijk gemaakt ter

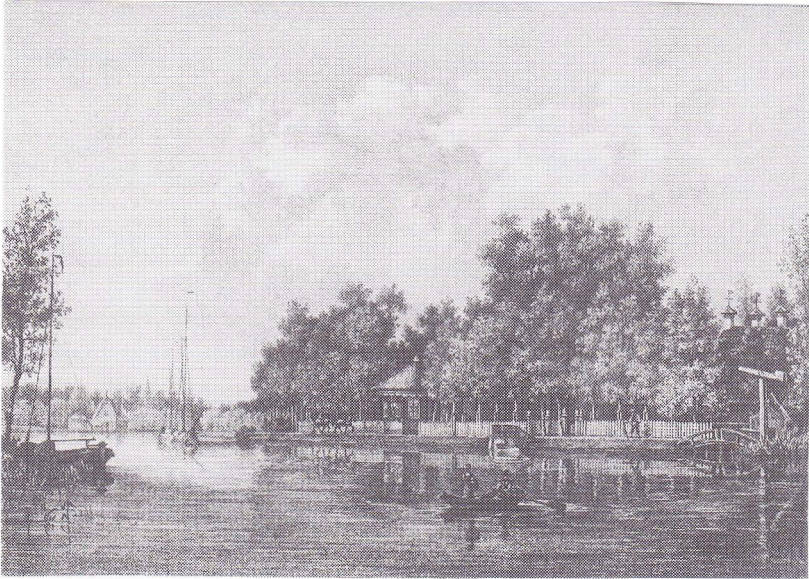
gelegenheid van zijn 25-jarige huwelijk, dat gevonden werd op de zolder van een brouwerij in Amsterdam en kort geleden aan de Historische Kring is geschonken.

Kastelein Jan Hardewel was ook schepen, wat erop duidt dat hij een belangrijk man was. Als wij hem vragen wat wij in Nederhorst den Berg moeten gaan bekijken, raadt hij ons een koets van hem te huren en eerst naar de buitenplaats Overmeer van Gerrit Noppen te gaan. Daarna terug te rijden naar het dorp en langs "de Laan" naar de buitenplaats Stilhorn te gaan. Vervolgens over de dijk langs de Vecht verder te rijden in de richting van Petersburg. We kunnen dan over het Peterburgse laantje terug naar het dorp, maar kunnen beter de pont van Petersburg nemen en even over de Vecht gaan om te buurten in Nigtevecht. Dan via de Hinderdam, via de dan nieuwe brugverbinding, terug naar het dorp (zie bijlage).

De buitenplaats Overmeer ligt langs de Vecht, bij de Kolk, in de hoek waar kort geleden bakkerij Roukens was gevestigd.

Schuddend gaan we langs de rijweg, door modder en kuilen, gemaakt door de paardenvoeten. Naast ons ligt het jaagpad, waarlangs de paarden van de jaagschuit gaan.

De buitenplaats Overmeer is prachtig gelegen (afb. 2), maar hoe hij er precies uitzag weten we niet. De buitenplaats was niet groot. Er was een kelder, een eerste verdieping met drie kamers en een slaapkamer en er was een zolder. Het is begonnen rond 1700 met een stukje verwaarloosde grond, dat eigendom was van de schout Johan van Soesdijk. Deze grond werd gekocht door een immigrant uit Duitsland Isaac Schauff, die met een meisje trouwde dat uit Nederhorst den Berg afkomstig was: Cornelia Bouwerije. De familie Bouwerije had meer bezittingen in Overmeer. We stellen ons voor dat het huis een omvang had als van Vreedenhorst in Vreeland. We worden ontvangen in huize Overmeer door Gerrit Noppen. Hij was een vriend van Jan Hardewel en deze vertegenwoordigde

Afb. 2. Buitenplaats "Overmeer", litho P.J. Lutgers, 1836.

Noppen ook in belangrijke transacties, die voor de schout moesten plaatsvinden. Gerrit Noppen was wijnhandelaar van de oude brouwerij de Hooiberg, die stond in Amsterdam achter het paleis op de Dam. Jan Hardewel betrok zijn wijnen van hem voor de klanten en ook zijn zoon in de Berebeit zal een klant geweest zijn. Gerrit Noppen is samen met zijn broer Hendrik eigenaar van huize Overmeer. Hendrik zal er niet vaak vertoefd hebben, hij was Staats fiscaal (een soort belastinginner) en secretaris van de Colonies des Berbice een kleine kolonie in Guiana. Er heerst daar een verschrikkelijk klimaat (denk aan de uitdrukking "Loop naar de barrebiesjes") en hij is er ook gestorven, evenals zijn vrouw waarmee hij één jaar gehuwd is geweest. Vermoedelijk is zij daar in het kraambed gestorven, want Hendrik liet een dochter na, waarvan de geboorteaangifte hier niet is teruggevonden.

Gerrit Noppen had zijn wijnhandel dus in Amsterdam, maar hij zal wel vaak in Nederhorst den Berg vertoefd hebben, want hij was er ook schepen. De beide broers erfden de bezitting van hun vader,

die ook wijnhandelaar was. Hij heeft ongetwijfeld Overmeer gemaakt tot een buitenplaats, want van hem is ook de naamgeving afkomstig en toen hij het kocht was het volgens de omschrijving nog een eenvoudige behuizing. De familie Noppen heeft het huis 54 jaar in bezit gehad.

We worden ontvangen, waarschijnlijk in de binnenkamer, zoals het meest representatieve vertrek heette, waar mogelijk het kabinet stond en een chiffonnière, verder de gebruikelijke tafels en stoelen om gasten te ontvangen, wat men in die tijd veelvuldig deed op de buitenplaats. Uit onderzoek blijkt dat de inrichting van de buitenhuizen vaak gekenmerkt werd door veel oude en kapotte voorwerpen. afdankertjes uit de stedelijke woning, die men ook nog bezat en dat waren vaak fraaie huizen aan de grachten Die waren doorgaans prachtig gemeubileerd. We kunnen de buitenverblijven goed beschouwen als een tweede huis. De omgeving rond deze buitenwoningen werd over het algemeen belangrijker gevonden dan het interieur. Aan de tuinen werd naar de mode van de tijd, veel aandacht besteed. Er was altijd een flink deel ingericht als moestuin. Een latere bewoner (begin 1800), Hendrica Blancke-Baasdorp was vast een tuinliefhebster: zij kocht het huis met een groot aantal losse goederen voor de bewerking van de tuin, de druiven- en perzikenkassen, ze kocht dierenhokken en 150 potten met bloemen en laurierbomen in tobben. De tuin had toen bospartijen, moestuinen en een boomgaard, doorsneden door lanen. in die tijd werd hier een beroemd schilder geboren, Jan Jacob Spöhler, waarvan een schilderij te zien is in het Teylers museum te Haarlem.

Bijzonder was waarschijnlijk de kelder. Later lezen we in een boedelbeschrijving dat daarin voor f 550.- (een heel bedrag in die tijd) aan wijnen lag, rode wijn, champagne, rijnwijn, madera en kirschwasser. Meestal was in de kelder ook de keuken gevestigd. De buitenplaatsen hadden doorgaans goed geoutilleerde keukens, want dat is een onmisbaar onderdeel, als men veel gasten wil

ontvangen. Het was het domein van de keukenmeid. Zij was verantwoordelijk voor het eten, boodschappen moesten worden gehaald, groente van de tuin gehaald. Zij moest het vuur voortdurend aanhouden met turf. Zij grilde, bakte en kookte boven het vuur of op het fornuis. Een beetje keuken had daarvoor tinnen en koperen keukengerei en dat moest glimmen en dan ook gepoetst worden. Voor het bewaren van dranken en etenswaren had men aardenwerken potten. Men at soms ook van aardenwerken schalen en borden, bij deftige diners van porselein. De keukenmeid moest ook het huis schoonhouden en de bedden opmaken en het goed dat niet naar de wasserij ging wassen en strijken, kortom er waren veel werkzaamheden en zwaarder dan tegenwoordig.

In het algemeen ontstonden zulke buitenplaatsen uit een eenvoudige boerenbehuizing, die in de loop der tijd werd vergroot en verfraaid. De bouwstijl van de buitenplaats was aanvankelijk nogal stads, geen zijramen, één enkel vertrek diep, zoals bij "*My ligt din star*" langs het Gein. Uitbreiding vond plaats bijvoorbeeld door verdubbeling van het huis, zoals men langs de Angstel kan aantreffen. In Nederhorst den Berg kennen we voornamelijk kleinere behuizingen, het waren misschien niet de rijksten die onze streek verkozen en dat had ook zijn redenen, niet alleen het vervoer was moeilijk, maar ook stond de streek qua klimaat niet al te best aangeschreven.

Mensen die buitenplaatsen bouwden, kozen hun plek zorgvuldig uit. In Overmeer moet het heel mooi geweest zijn, want er waren meerdere buitenplaatsen. Aan de overkant had men uitzicht op Wittenstein, waarnaast een scheepswerf was gevestigd. Links zag men de contouren van de buitenplaats Schulpenburg, een kleine buitenplaats, bestaande uit een tweetal woningen. Deze is gesticht door de zoon van de oudst bekende secretaris van den Berg, Jan Graskaas, zelf ook secretaris van ons dorp. De eigenaren van dit

huis woonden er bijna nooit zelf, het werd meestal verhuurd. Het was omringd door moestuinen. Verder weg, behorend onder de gemeente Vreeland, lag de Nes. Verderop zag men op het Eiland in de Hornpolder de buitenplaats Stilhorn liggen.

Schitterend moet ook het nabijgelegen natuurgebied van de Horstermeer geweest zijn. De Horstermeer was nog niet drooggelegd, en men kon er vogelsoorten zoals vele purperreigers, lepelaars, scholeksters en aalscholvers en ook tal van nu zeer zeldzame kwakken en wouaapjes en roerdompen aantreffen. Het was toen vermoedelijk een belangrijker natuurgebied dan de Naardermeer. Aan het einde van de 18e eeuw werd er al roemrucht over geschreven. Het was vermoedelijk ook een belangrijk jachtgebied.

Per rijtuig gaan we weer terug langs de Overmeerseweg naar den Berg. Wij gaan over de brug, maar kunnen niet langs de Kerkweg, de huidige Torenlaan, want die was doorgaans onbegaanbaar vanwege het hoge water. Er worden door de jaren heen vele klachten geuit over de slechte bemaling van de Kuyerpolder, waardoor de daarin gelegen hofsteden en de beroemde buitenplaats Petersburg bijna onbereikbaar waren en de beroemde tuinen van Petersburg zelfs grote schade ondervonden. Met toestemming van de ambachtsheer, Godard baron van Tuyll van Serooskerken, die op het kasteel woonde, krijgen we de sleutel van het hek om langs de Laan, de tegenwoordige Slotlaan in de richting van Stilhorn te gaan. Over het dijkpad hobbelen we naar Stilhorn, langs het eigendom van de kasteelheer. Van de ambachtsheer zien we geen spoor, hij was bijna altijd op reis. Zijn vrouw zal er wel steeds geweest zijn. Voor haar zal het leven op het kasteel niet altijd of helemaal geen lolletje geweest zijn. We weten van Margaretha van Reede, die in een vergelijkbare situatie op kasteel Amerongen woonde, dat het een niet te harden herrie was met de hele dag het gerij van paarden rond de burcht om ze te laten

drinken. Deze vrouw klaagde ook over geldgebrek, de boter en de turf en de suiker waren zo duur dat ze ze niet kon betalen en dat kwam omdat de Staten voortdurend in gebreke bleven bij het uitbetalen van het tractement van haar man. Het was er altijd koud en men droeg dikke wollen kleren. Het eten was niet verfijnd, maar wel veel. De Prins van Oranje kwam eens bij haar eten en hij kreeg varkenshutspot met knollen en een worst van de os die zij speciaal voor die gelegenheid geslacht had. Hij vond het zo lekker dat hij er op weg naar huis nog kilometers lang van sprak.

We gaan verder en we passeren in de zuidoost hoek van de Hornpolder de uitgestrekte boomgaard Westenburg en zien dan Stilhorn liggen, waar nu de camping is. Misschien is dit wel de oudste Buitenplaats van ons dorp geweest. In 1713 namelijk kocht de toenmalige schout, Johan van Soesdijk bezittingen van de familie van Rijsenburgh, van Jonkheer Gerard van Rijsenburgh. Van dit huis hebben we geen afbeeldingen, maar het moet toen al aanzienlijk geweest zijn. Er was een Hofstede, maar ook een heerenhuis (het eigenlijke buitenverblijf) met stallingen, een speelhuis een schuithuis; in de tuin waren cingels aangelegd ofwel lanen. Johan van Soesdijk ging er wonen en werd als schout opgevolgd door zijn zoon Hendrik. Die werd daar geboren, woonde er zijn gehele leven, zijn kinderen werden er geboren Hij is 84 jaar geworden en heeft er 46 jaar gewoond (tot 1770). Hij heeft het bezit zover uitgebreid dat het vrijwel de gehele Hornpolder besloeg op het (veel kleinere) bezit van de kasteelheer na.

Toen hij weg was, is een dalende lijn ingezet. Johan Adolf Boegheijmer, een Duitse immigrant, kocht het. Hij was hier gerechtsdienaar, dus een beroep van enige aanzien, maar kon het bezit niet de baas Om aan financien te komen, richtte hij er een herberg in, die na 6 jaar verliep. Hij ging failliet en vertrok naar Amsterdam. De boedel werd gekocht door Dr. Stuyvesant uit Utrecht. Hij was gynecoloog en had zijn praktijk in Utrecht, woonde daar in elk geval, en zal dus nu en dan verbleven hebben op

Stilhorn. Er zijn diverse tuinlieden genoemd die daar werkten, dus hij heeft zeker de buitenplaats weer in oude luister hersteld.

De vader van Stuijvesant was kanunnik in het kapittel van St.Pieter Utrecht. Kanunniken zijn RK geestelijken in dienst van de bisschop. Later droegen ook protestanten deze titel. De dokter was getrouwd met een lid van een rijke Surinaamse familie, die in de overzeese West-Indiëhandel zat. Dus hij zal wel een bemiddeld man geweest zijn. Stilhorn zit nu nog in ons geheugen als tuinderij van de familie Welle, die nog in ons dorp woont. Die geschiedenis begon in 1844. Aartsvader Fransiscus Wilhelmus Welle huurde het van makelaar Blancke. Blancke, althans zijn vrouw, is al eerder ter sprake gekomen als eigenares van Overmeer. Hij was een man die veel buitenplaatsen in onze omgeving heeft opgekocht aan het begin van de 19e eeuw, toen de recessie begon. Hij verhuurde ze en verlengde daarmee hun levensduur nog enige jaren. Maar na zijn dood in 1844 was het niet meer mogelijk om in de economisch steeds slechter wordende tijden in het onderhoud te voorzien. Van lieverlee zien we dan ook vanaf het begin van de 19e eeuw de ene na de andere plaats afgebroken worden.

We vervolgen onze toeristische trip langs de Vecht en passeren de boerderijen die wij ook heden nog kennen, de boerderij van Ploegstra, van Korver, die Dorpzicht heette. We komen langs het gemaal waar vroeger de watermolen voor de Kuyerpolder maalde, tot we bij de grootste en beroemde buitenplaats van Christoffel Brants komen: Petersburg. Vooral de tuinen zijn zeer beroemd geworden en daarvan hebben we uit de Zegepralende Vecht verschillende afbeeldingen van. Petersburg is de enige buitenplaats in Nederhorst den Berg waarvan we de bouwheer kennen: Simon Schijnvoet. Hij legde de tuinen aan in een ingewikkelde maatvoering, ontleend aan getallenreeksen in de muziek. Op het moment dat wij er langs komen is de glorie tijd, waarin Peter de

Groote op Petersburg was, met alle ongetwijfeld uitgebreidelde festiviteiten, voorbij. Het is nu in het bezit van een rijk koopman uit Amsterdam Carel van Dam.

Carel van Dam heeft wat problemen met de Heer van Nederhorst over zijn pont en de ruzie wordt uitgevochten tot op het niveau van de Staten van Utrecht. Er was namelijk officieel één enkele pont en korte tijd een brug, waarmee alle Bergers de Vecht in de richting van Nigtevecht en Weesp en verder konden passeren en dat was de pont bij de Hinderdam. De ambachtsheer had daarvan de rechten en stond daarom geen andere overtochten toe. Dat was voor de dorpelingen natuurlijk niet erg gemakkelijk en de pont bij Petersburg was dan ook een welkome aanvulling. Maar in 1742 verklaarden de Staten, dat die pont alleen voor eigen gebruik van de Petersburgbewoners mocht worden gebruikt. Iets dergelijks werd vaker uitgetoet. Zo probeerde ook Boegheymer van Stilhorn, toen hij daar een herberg had ingericht, ten behoeve van zijn gasten op Stilhorn een pont te laten varen, ook dat werd (in 1779) alleen toegestaan voor zijn eigen gasten en dan voor het bedrag van f 14,- per jaar aan rechten voor de ambachtsheer.

Wij maken stiekem gebruik van de pont van Petersburg en laten ons overvaren met de koets naar Nigtevecht. We passeren opnieuw een aantal aanzienlijke huizen. Eerst Zwaanwijck, dat er totaal niet zo uitzag als nu. Gedurende de gehele 18e eeuw werd dit bewoond door de bankiersfamilie Quirinus Brandts. Omdat Zwaanwijck heden nog bestaat, en ook een boeiende geschiedenis kent, wil ik er wat meer van vertellen. In de vorige eeuw (1880) werd het toen waarschijnlijk al bouwvallige huis, dat op een prent uit de Zegepralende Vecht is afgebeeld, gekocht door Marinus Nicolaas de Pré. Hij verbouwde het of bouwde er een nieuw huis op. Hij was zeer vermogend en trouwde een jaar later met de 20 jaar jongere Johanna Theunissen. Hij had haar leren kennen, toen zij in Amsterdam op de Keizersgracht als dienstmeid bij zijn moeder, de wed. Dionisius Constantinus de Pré, in dienst

trad. Het werd kennelijk liefde op het eerste gezicht. En Johanna hield wel van een verzetje. Nu zij in weelde baadde, greep zij elke gelegenheid aan om een feest te organiseren: de aankoop van het huis, hun huwelijksherdenkingen, verjaardagen ook van het koninklijk huis etc. En dat waren geen geringe feesten. Men zegt dat haar man in 1893 aan de gevolgen van deze eetpartijen overleed. Maar met zijn overlijden hield het feestvieren niet op. Johanna schonk ter zijner gedachtenis aan de gemeente Nigtevecht een drinkwaterpomp, die nog aanwezig is in het centrum van Nigtevecht. Ter gelegenheid van de ingebruikname daarvan werd een maaltijd aangericht van 21 gangen. Er is een tafelreglement bewaard gebleven, waarin staat *"dat iedere gast verplicht is zoveel te eten als hij verdragen kan, ledige magen kunnen niet worden geduld. Men is verplicht de wijn alle eer te bewijzen. Het is ten strengste verboden over politiek of godsdienstige vraagstukken te spreken. Sociaal Democraten en nihilisten worden geweerd. Het is elk der gasten verboden na afloop van het diner op donkere laantjes te lopen, guitenstreken uit te halen, de zwanen in een spoormandje, of iets anders in zijn zak te steken en men was verplicht te zorgen dat men behoorlijk het bootje weer wist te bereiken"*. Zij deed goede dingen, zoals de schenking van de waterpomp, die erg nodig was omdat de gewoonte om uit de Vecht te drinken menigeen al noodloottig geworden was na infectie met verontreinigd water. Zij schonk ook een uitgebreid zilveren Avondmaalsstel aan de kerk van Nigtevecht bestaande uit een grote en een kleine broodsotel, een beker, een schenkan en twee offerbussen.

Johanna bedacht vervolgens, dat het huis gemoderniseerd moest worden, Zij gaf opdracht het ontwerp van de bouwkundige H.H. Hagedorn Jr uit te voeren en een gebouw in Hollandse neo-renaissance stijl te zetten, dat wij heden nog kunnen bewonderen. Dat gebeurde met grote zorg tot in detail met prachtige materialen en veel ornamenten van bijvoorbeeld marmer en Cuba-mahonie. De inhuldiging werd weer met een groot feest

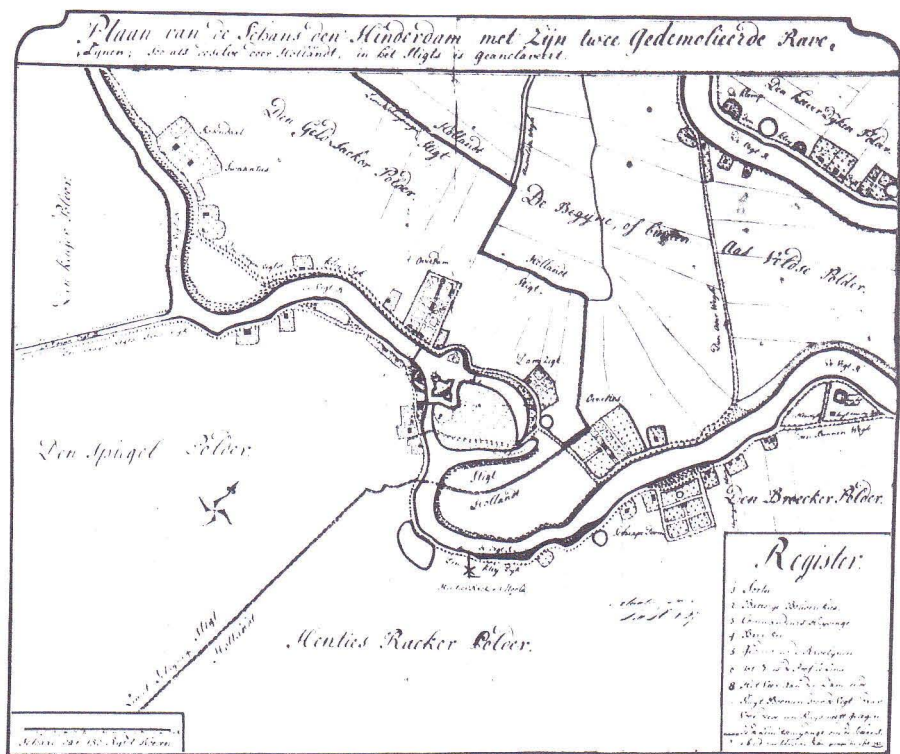
gevierd. Er werd een marmeren gedenksteen geplaatst in de buitentrap, waarop het jaartal 1895. Johanna heeft er maar kort van genoten. In december 1899 overleed zij, nog maar 49 jaar oud aan naar men zegt de gevolgen van overeten.

Vóór haar dood bepaalde zij per testament dat haar eigendom een stichting moest worden, de Pre-Theunissen Stichting en zou moeten worden ingericht als huisvesting voor ongehuwde dames en weduwen. Er waren vele bijgebouwen in dezelfde stijl. Er waren toen ook dierenverblijven, een koetsierswoning, een tuinmanswoning en een orangerie, die ook moesten worden geconserveerd ten behoeve van de dames. Maar door de jaren heen werden de onderhoudskosten dermate hoog, dat veel hiervan verdween. Alleen de theekoepel en het koetshuis zijn nog aanwezig en het 18e eeuwse hek. In 1976 werd Zwaanwijck verkocht aan een project-ontwikkelaar, die het huis en koetshuis verdeelde in 6 appartementen met behoud van het fraaie interieur. De tuin werd ingericht door leerlingen van de tuinbouwschool te Boskoop. In 1981 leek er redding te komen door een stichting die zich bezig hield met ontwikkelingshulp. Maar de stichting ging failliet en tot 1985 ging er veel mis tot er vanaf 1986 weer bewoners voor de appartementen konden worden gevonden. Tot op heden floreert het.

Wij moeten verder, langs de inmiddels verbrande boerderij van de Haan. Daar doemt een complex aan hofsteden en buitenplaatsen op. Eerst de hofstede Overdam. Op een oude kaart uit die tijd (afb. 3) oriënteren we ons nog even en zien we, dat de tuinen op barokke wijze waren aangelegd, met geometrische figuren. De tuinen zouden er uitgezien kunnen hebben als de Franse baroktuinen, of zoals heden de tuinen van Het Loo.

De huidige boerenwoning, waarvan grote delen nog oorspronkelijk zijn, stamt van voor 1717. Toen reeds had het de naam Overdam, dus het was waarschijnlijk al een aanzienlijke hofstede. In 1717 werd deze gekocht door een Zaankanter: Pieter Melkpot uit

Oostzaan. Hij had zich als koopman in Amsterdam gevestigd. Hij heeft er waarschijnlijk al iets moois van gemaakt. In 1722 sterft hij en zijn dochter Catharina erft het. Catharina was enige jaren eerder (1715) getrouwd met dominee Benjamin Winter uit Zijpe in Noord-Holland. Hij was de jongste zoon uit een domineesfamilie en zijn oudste broer zullen we straks aan de Hinderdam nog tegenkomen. Of de familie Winter vaak op Overdam verbleef is niet duidelijk, want Benjamin was in deze tijd dominee in Beemster, dus dat was niet naast de deur. Wellicht ook trad hij zelden in die functie op, aangezien hij in een vermogende familie terecht was gekomen. Hij had er wel zin in, want in 1728 kocht hij er nog 19 Morgen land bij.

Afb. 3. "Overdam" en omgeving, kaart van J.P. Prevost, 1726.

Hij sterft in 1744 en dat is voor Catharina het sein om de bezittingen te verkopen. Het blijkt dan een koetshuis, tuinen en een koepel te hebben, dus de familie heeft het echt als buitenplaats onderhouden of verfraaid. Zij trouwt voor de tweede maal met een neef van Benjamin: Johannes Winter, burgemeester in Oosthuizen en verdwijnt uit ons blikveld.

De koper Egbert van den Berg vormt het begin van een 117-jarig bezit in de familie van den Bergh, later Van den Bergh van Lexmond. Het was een familie die in enkele plaatsen in Nederland over buitenplaatsen beschikte en had hier doorgaans huurders wonen. Zij raakten gerelateerd aan de familie Martini Buijs, die tot voor kort het kasteel Loenersloot bewoonde. Deze familie verkoopt het in 1862 en de staat is zodanig geworden- er is ongetwijfeld één en ander afgebroken- dat het verder als boerderij dienst blijft doen, eigendom van de familie Vedder, die er nog op woont.

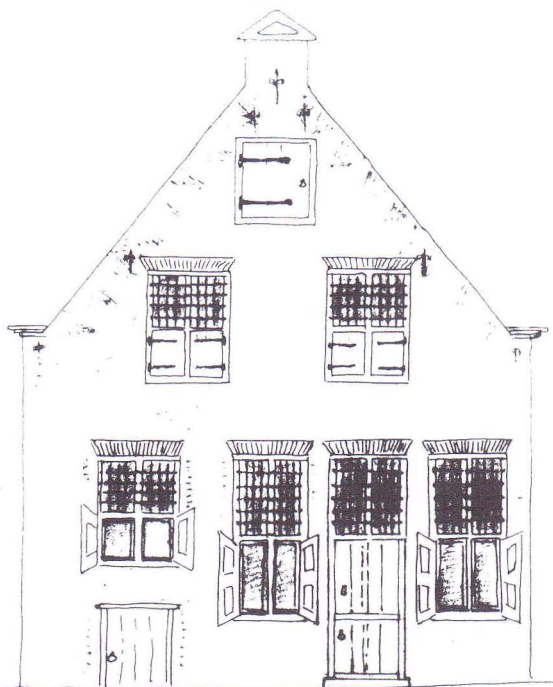
Naast Overdam lag het indrukwekkende complex van de buitenplaats Koningslust, voordien genaamd Damsigt. De buitenplaats en vooral de tuinen werden aangelegd onder beheer van Sebastiaan van Nooten. Er is een werkkaart bewaard gebleven van de aanleg van die tuinen. En we zien daarop dat er volgens de mode van de tijd een landschapstuin werd aangelegd met grillige paden en vijvers. Op een recente luchtfoto zien we deze kenmerken nog. Bij het wiel (een oude dijkdoorbraak), dat er nu nog ligt, ligt de inrit naar Hinderrust, heden nog Hinderdam geheten, omdat Hinderrust vroeger met de overkant van de Vecht in verbinding stond. Deze weg, die toen naar de brug over de Vecht leidde is nog aanwezig.

Van Nooten had een hoge maatschappelijke positie en was van vele markten thuis. Geboortig van Schoonhoven was hij in Amsterdam terecht gekomen en aldaar president Schepen en Raad van de vroedschap van Amsterdam, Bewindhebber van de O.I Cie, Meester Knaap van Gooijland, Lid van 't Fysisch Genootschap te Zürich en Directeur van de Mij der Wetenschappen te Haarlem.

Aan het begin van de 19e eeuw valt ook dit landgoed uiteen. De erfgenamen Van Nooten verkopen Hinderrust weer apart en al spoedig vervalt alles, zoals vele buitenplaatsen, in handen van plaatselijke kooplieden die hun winst halen uit afbraak en verkoop van grond. Zo een woonde aan de Hinderdam, Hendrik de Jong, de brugwachter, annex kastelein, annex visser, annex koopman.

We gaan over de brug, die in 1780 werd gebouwd. Eeuwenlang was er een pontveer geweest. We moeten tol betalen en de rechten behoren dus toe aan de ambachtsheer, zoals we hier kunnen lezen. De brug heeft niet lang bestaan, want er waren nogal eens obstructies van de brugbedienaren en de vaartuigen konden in deze winderige hoek vaak niet voorkomen, dat er tegen de brug aangevaren werd, als de brug niet snel genoeg openging. Er waren veel klachten over het niet repareren en tenslotte volgde afbraak al in 1827. Na deze brug was er weer de pont waarvan de opbrengst ook toekwam aan de kasteelheer en waarover door de jaren heen ruzies werden gevoerd.

Op de brug staan we recht tegenover de oude bakkerij aan de Hinderdam, een van de twee bakkerijen, die ons dorp toen kende. Het complex is heden ten dage in vrijwel originele staat hersteld en behoort tot de oudste huizen van ons dorp. Het stamt uit 1695. Het is in de 70er jaren in een 19e eeuwse karakter gerestaureerd, anders zou het een "theehuis" geworden zijn (afb.4). Over de brug

Afb. 4. Bakkerij aan de Hinderdam, anno 1695.

gekomen ging de weg langs de Hinderdam zoals wij die nu nog kennen, maar men kon ook rechtdoor naar de buitenplaats Damvegt. Damvegt had volgens een oude kaart een T-vormige plattegrond. We kunnen aannemen, dat de bouwstijl is afgekeken van een veel voorkomend type boerderij met als grondplan een T-vorm.

We kwamen daar dus door langs de zijgevel van de bakkerij naar achteren te lopen en tot op heden is nog precies het terrein waarop het gestaan heeft aanwezig. Daar woonde Johan Thomas van Oorscot. Hij was Heer van Bunschoten. Toen hij hier kwam was zijn vrouw Anna Lucia Cramer Van Veeren reeds overleden. Hij woonde hier met zijn tweede vrouw: Vrouwe Wilhelmina Antonia Meulensteen. Met dit echtpaar was iets bijzonders aan de hand, zij stierven ongeveer tegelijk, enkele uren na elkaar. We weten niet waaraan, maar het zou wel eens een infectie als gevolg van vervuild drinkwater kunnen zijn, aangezien ook in die tijd het Vechtwater niet altijd even betrouwbaar was en andere drinkwaterbronnen nog ontbraken. Zij lieten geen kinderen na en dus moest het huis verkocht worden. Dat gebeurde door de secretaris van het gemeentebestuur, toen Jacob Schottelink, een familienaam die in die tijd veel vertegenwoordigers in Nederhorst den Berg kende en waarvan nu nog graven op het kerkhof op het bergje kunnen worden aangetroffen. Als een huis in openbare verkoop gaat, wordt het van buiten en van binnen beschreven in een boedelbeschrijving en in zo'n boedelbeschrijving worden de voorwerpen per vertrek beschreven. Zodoende kunnen we een idee krijgen over hoe het eruit zag en wat er allemaal instond. Het huis bestond uit twee woonlagen, een begane grond met 5 ramen, behorende bij een grote en een kleine zijkamer, een boerenkamer en een eetkamer. Er was een deur aansluitend op een gang. De eerste verdieping met 5 ramen bestond uit een meidenkamer, een grote en een kleine voorkamer en een portaal. Verder was er een zolder. Het huis werd getaxeerd op f 3000.- en de inboedel bracht op f 3246,-. Er waren veel juwelen en opvallend was het grote

aantal stoelen: 12 mahoniestoelen met leuning en groene zittingen, 36 gladde stoelen met biezen zittingen en verschillende eikenhouten tafels. Dit aantal hield natuurlijk verband met de festiviteiten die men gewoon was op de buitenplaats te organiseren. Er waren ook schilderijen en muziekinstrumenten als viool en altviool, waaruit het niveau van de familie ook enigszins naar voren komt. Voorts waren er veel geweren en paardengerei, dus de heer des huizes hield van jagen en dat kon hier goed. De slecht toegankelijke veengronden waren al sedert eeuwen het terrein van jagers en stropers. Verder bleek er een opvallende hoeveelheid linnengoed aanwezig te zijn, 24 tafellakens en 45 servetten, 25 beddenlakens en 36 kussenslopen, 22 handdoeken en 29 neteldoeken. Deze grote hoeveelheid was nodig omdat slechts enkele malen per jaar werd gewassen, meestal in mei, zodat het goed snel kon drogen op de bleek. De prijzen van textiel waren hoog, want alles werd met de hand geweven en genaaid. Alleen de tafellakens en servetten kostten bijvoorbeeld f 147.-.

Damvecht werd in 1731 gebouwd door Johannes Winter, de familie die we eerder ontmoetten op Overdam. Hij was van beroep reizende postbode voor de stad Amsterdam. Hij was al 72 jaar en vrijgezel toen hij vanuit Amsterdam komende met de bouw begon. Hij kocht een vervallen herberg: het Vergulde Vliegende Hart, die daar eeuwen gestaan had, liet deze afbreken en bouwde er dit buitenverblijf.

Wij gaan snel voort de modderige Hinderdam af, langs de visserswoning, toen bewoond door de koopman en brugwachter Hendrik de Jong, in recente tijd door de familie Hagen en langs daglonershuisjes (afb.5), langs het voormalige winkeltje van Schimmel, de voorloper van AH. We komen langs de boerderij van heden Schuurman, toen toebehorende aan boer Anthonie Laagland, die veel land in de Spiegelpolder bezat, langs de niet meer zo gave, maar wel oude boerderij van nu Van Ee, toen Arie Schuters, wiens vrouw hertrouwde met Gerrit Schottelink. We komen op de plek

Afb. 5. Daglonershuisjes aan de Hinderdam aan het begin van de 20^e eeuw.

waar Vecht en Bergzicht lag, in het weidje van de fam.Schoordijk. Over Vecht en Bergzicht is heel wat te vertellen. Korthedshalve beperken we ons tot de laatste bewoner Dit buiten is uit de overlevering door sommige Hinderdammers nog bekend als de Klemansplaats. Het was een van de oudste buitenplaatsen die ons dorp kende. We weten dat het in 1634 als een eenvoudige behuizing is gekocht door ene doktor Antony de Buijn uit Amsterdam als huwelijkscadeau voor zijn dochter Cornelia.

Na verschillende interessante bewoners kwam Vecht en Bergzicht aan het einde van de 18e eeuw in het bezit van een domineeszoon, die boterverkoper was geworden in Amsterdam. Boter was duur en dat was een lucratieve baan. Hij had ook affaires in Nederlands-Indië op Java en hij kon gaan rentenieren. Zijn naam was Willem Gideon Kleman en deze naam leeft dus nog als Klemansplaats in de herinnering van sommige Hinderdammers voort.

Deze Kleman was, zoals blijkt uit de vele brieven die hij aan het gemeentebestuur van Nederhorst den Berg stuurde, een buitengewoon vervelende en lastige man, die tot bij de ambachtsheer zijn klachten en grieven uitte over van alles en nog wat. Over het reglement van de brandweer, over de aanstelling van een nieuwe burgemeester en over te hoge waterstanden op zijn land, over belastingen die onjuist geïnd waren en over de slechte toestand van de weg naar het dorp. Grote onenigheid had hij ook met de kerk na de dood van zijn dochter, waarvan hij de begraafkosten niet wilde betalen. Hij had volgens zijn zeggen immers in het geheel geen gebruik gemaakt van de diensten van de kerk en bovendien was hij gewettigd haar op zijn eigen terrein te begraven. Het is niet geheel duidelijk uit deze correspondentie wat er zich nu werkelijk afspeelde, maar misschien is dit verhaal de bron van de mare dat er op de Klemansplaats een moord zou hebben plaatsgevonden.

De ambachtsheer beschreef hem als een eierzuchtig en onrustig mens. In een brief van het gemeentebestuur wordt van hem gezegd: *"niets om handen hebbende, doof en podagrist zijnde wil hij de gemeente en vooral de Spiegelpolder waarin hij woont, tot volmaaktheid bewerken"*. Het gemeentebestuur was niet zo goed om met de schout en schepenen anderhalf uur lang bij hem op bezoek te komen, maar er waren: *niets dan onbeduidende mondelinge en schriftelijke voordrachten*. Men had wel enige consideratie met hem, want hij was een oude en zieke man.

Maar Kleman heeft in zijn 37-jarige verblijf op Vecht en Bergzicht heel veel gedaan aan de aanleg van een park om de buitenplaats.

Hij zelf noemde de plaats dan ook Vecht en Lommer. Er moet zeer veel geboomte en struikgewas hebben gestaan, want bij de afbraak (1835) werden er 302 eiken, 78 lindenbomen, 14 kastanjes, 28 sparren, 119 wilgen, 600 essenheesters, 51 populieren en 139 vruchtbomen afgevoerd ten bedrage van ruim f 2500.-. De buitenplaats moet prachtig gelegen zijn geweest, want Klemans testament (1821) eindigt met de woorden: *"Gepasseerd op de buitenplaats Vecht en Bergzicht, in de grote zijkamer door twee ramen uitzicht hebbende op de weg en de Vecht en door de ramen ten zuiden op de Plaats"*. Er was een menagerie, moestuinen en boomgaarden natuurlijk, een Engels plantsoen, schuttingen met leibomen, goudviskommen, wandeldreven en slingerlanen.

Wij beginnen aan de laatste etappe van onze reis door het 18e eeuwse Nederhorst den Berg. Die gaat over de oude Dammerweg, langs de Reevaart. De Spiegelweg was er natuurlijk nog niet en vanaf dit punt was er nog geen enkele bebouwing, vandaar dat de Klemansplaats vroeger Vecht en Bergzicht heette. We passeren de Spiegelpoldermolen links en ertegenover, aan de overkant van de Reevaart, de korenmolen De Zwaan, Dicht bij het dorp stond de buskoolstokerij, waar houtskool werd vervaardigd, dat veel gebruikt werd, in stoven, beddewarmers, vuurtesten en strijkbouten en voor het aanmaken van vuur. Ernaast, op de plaats waar nu de R.K kerk staat, lag de buitenplaats Berglust.

Berglust is gesticht door een echte Berger. Ik las, dat in 1658 de oude Jan Hendriksz, zoon van Hendrik Jansen, de schoenmaker in het dorp, baas werd in Amsterdam. Hij werd opzichter bij de toenmalige publieke werken, de stads begraafplaats en de modderwerken. Nu was dat een omvattende taak in Amsterdam met al zijn grachten. Klaarblijkelijk was het ook een lucratieve baan, want hij kocht van de hervormde kerk "de Godscamp", waarschijnlijk het stuk land, waar nu de RK begraafplaats is gelegen. Hij trouwde met een Duitse vrouw en ging aanvankelijk op de Heerengracht in Amsterdam wonen, waar een paar van zijn kinderen werden geboren. Maar omstreeks 1690 verschijnt hij in Nederhorst den Berg en ging toen wonen op de door hem gebouwde buitenplaats Berglust. Toch heeft hij zijn hand hiermee

overspeeld, want in 1719 is hij failliet. Wat hij verlaat is een prachtig object: een hofstede met heerenwoning voorzien van verscheidene kamers, keukens en provisiekelders, met een wagenhuis en stallingen, met een boomgaard, twee vijvers en een moestuin.

Er hebben in de 18e eeuw vervolgens een tweetal interessante families in gewoond. De eerste is Pieter van Gunst. Vader en zoon van Gunst waren vooraanstaande burgers in den Berg, jarenlang waren zij schepen en ook in de kerk zeer actief als ouderling en diaken. De jonge Pieter was lange tijd vrijgezel en was in die tijd zeer bevriend met Jan Winter van Damvecht, die ook vrijgezel was. Na zijn dood gingen zijn bezittingen over in handen van zijn nicht Maria Baerselman. Zij was gehuwd met Daniel Thuret, een kleinzoon van de burgemeester van Weesp: Jean d' Arrest. Beide families waren als Hugenoten uit Frankrijk naar ons land gevlucht. Nu kwamen de Thurets in Weesp nogal eens in opspraak. Vader en zoon Thuret waren driftige en onredelijke mensen. Een verhaal daarover wil ik U ten slotte niet onthouden. Op een zondagochtend, in de kerk van Weesp, nadat ds. van Deventer zijn preek beëindigd had, gingen de diakenen rond met de collectezak. Als een van hen bij Thuret komt, doet deze alsof hij niets ziet. De diaken port met het zakje in zijn zij, maar geen reactie. Hij geeft het zakje dus door aan de volgende kerkganger. Thuret sist van kwaadheid: "*jouw donder ik zal je krijger*". Als de kerkdienst is afgelopen brengen de diakenen de zakjes naar de consistoriekamer, maar dan wordt hij aan zijn mantel getrokken: "*canaille wie affronteert gij?*" (wie heb je voor je?). Als hij de consistoriekamer weer uitkomt staat Thuret nog bij het doophek en komt tierend en scheldend op hem af. De diaken vlucht naar buiten, over de Nieuwstad, door de Sleutelsteeg en over het bruggetje. De diaken doet zijn beklag bij de kerkenraad, maar Thuret wordt voor zijn daden niet berispt, hij behoorde immers tot de elite.

Aan het einde van onze trip nemen we afscheid van kastelein Jan Hardewel, geven de kastelein een dikke fooi, voor alles wat we heden gezien en niet hadden verwacht in Nederhorst den Berg.

(De geraadpleegde literatuur is op aanvraag bij de schrijver te verkrijgen).

SLUUUUUUUUUUUMP! (slot)

Gerard Baar

De kunst van het leven is zich te handhaven zonder anderen tegen de haren in te strijken. Terwijl zijn zuster Wypke streek, boende en boesterde, poetste Franke één helft van de auto. Om de haverklap was het voertuig smerig. De toestand van de wegen rond Nederhorst den Berg was ronduit erbarmelijk. Na de strenge winter van 1929 (het vroom met alle winden) had de opdooi zijn werk gedaan en de rest werd veroorzaakt door vrachtwagens die wekenlang, via Vreeland en Overmeer, de inhoud van de 36 treinwagons naar het kasteel vervoerden. Alles was bagger volgens de overlevering en voor herstel was weinig geld. Met lapmiddelen, grind en klei, kon men wel wat doen, maar het werd zo wéér winter en dan kon men niets meer aan de weg doen. Of het kasteel toen al ingericht was, weet niemand.

Het was ook het jaar van de grote beursval, die een crisis inluidde die tot de 2e wereldoorlog zijn weerslag had op het economisch leven. De familie Slump zal niet alles alleen gedaan hebben. Meerdere mensen uit het dorp hebben in de jaren dat de grafelijke Van Bylandts hier permanent woonden (1929-1934), een deel van hun boterham kunnen verdienen op zijn landgoed.

De graaf had nog geld. Er braken, voor met name Franke Slump en Irma Wirtmann, gouden tijden aan waar het lot leren kennen van Europa tot aan de periferiën toe, betreft. Onderwijl bloeide er bij hen iets op dat nooit meer verwelkte. Anders hadden we dit niet allemaal geweten uit de mond van zoon Jan.

Franke, met naast hem Irma, chauffeurde door Duitsland en Zwitserland naar Oostenrijk en over de Alpen naar Italië. Zij zagen landschappen waar de meeste Bergers nog geen weet van hadden en ze keken hun ogen uit en ongemerkt in elkaars ogen. Er ging een wereld open voor Franke. Onafzienbare vlaktes, bergen, dalen en besneeuwde toppen. Steden vol kunst en imposante kathedralen en het luchtige licht van Italië. Er werd zelfs al gefotografeerd. Tussen de reizen door werd er thuis gevaren in een zeiljacht dat altijd klaar lag voor het kasteel in de Reevaart. Als er gasten kwamen en het was mooi weer trok men er op uit. Een deel van het personeel bracht picknickspullen aan boord en ging ook mee voor

de bediening. Na opgetuigd te hebben voer men het liefst richting Stille Vecht waar het goed en rustig toeven was. Heit en mem Slump waren altijd thuis in het koetshuis en letten op alles, onderwijl de moestuin verzorgend en de dagelijkse noodzakelijke klusjes.

Als de Vecht en omgeving te klein werd voor de graaf en gravin vertrokken ze weer voor enige tijd. De mooiste reis, volgens zoon Jan, vond vader Franke de tocht met auto en boot naar de Canarische Eilanden. Een lange tocht in het Europa van die dagen. In België en Noord-Frankrijk waren er de smalle wegen die zich door elk plaatsje en afwisselende landschappen slingerden. Dag na dag, hotels of herbergen met heerlijke maaltijden en nooit weten wat er morgen weer allemaal te zien zou zijn. Spanje was een belevenis, een nog bijna middeleeuws land.

In Cadiz werd ingescheept naar de Canarische Eilanden voor een bootreis die een paar dagen duurde.

Het gezelschap moet goed met elkaar hebben kunnen opschieten. Dagenlang lief en leed delen doet verschillende achtergronden deels verdwijnen, terwijl men toch zichzelf moet kunnen zijn. Die balans was aanwezig.

Aan deze bijzondere manier van leven kwam in januari 1934 een einde. Wegens afschaffing van de auto moest de graaf met lood in zijn schoenen Franke ontslaan (afb. 1).

In maart 1934 onderging Irma hetzelfde lot (afb. 2).

Franke ging in Amsterdam bij de Sierkan werken en Irma kon bij de familie Goldschmidt, ook in Amsterdam, terecht.

Ze trouwden pas in 1939 omdat ook zij inteerden op het kleine vermogen dat Irma had opgebouwd tijdens haar dienstjaren bij de Van Bylandts.

Ze kon bijv. in 1932 nog voor 80 D.Mark kleren kopen bij haar vader in Offenbach-am-Main en geld aan haar broer lenen.

Franke werkte later bij zijn oom Franke Renia in de groentezaak in de P.C. Hoofdstraat en verder nog los als tuinder.

Twee jaar na hun huwelijk kwam Franke in vaste dienst bij Geveke en Co in Amsterdam als hulpmonteur. In 1943 werd zoon Jan geboren.

Hierby getuig ik gaarne dat Franke Slump sedert 5jaren in myn dienst geweest is als tuinman en chauffeur en in alle opzichten tot myne uiterste tevredenheid werkzaam was. Hy is zeer vlytig en betrouwbaar; eerlyk, vry van drank en steeds berydwillig. Hy is een buitengewoon goede chauffeur wat hy in het buitenland bergen en moeilyke streken en ook in het binnenland steeds bewezen heeft. Den wagen verzorgt hy uitmuntend. Wegens afschaffing van myn auto betreur ik hem te moeten ontslaan.

P. Graaf van Bylandt

Januari 1934 -

Fräulein Irma Wirtmann verlässt unseren Dienst zu unserem grössten Bedauern weil die Verhältnisse uns zwingen unseren Hausstand einzuschränken. Sie war acht Jahre bei uns, sie war stets willig, eifrig geschickt, und jedem Gebiet des Haushalts wie auch Kochen, Tafeldienen, Kammerjungfer auf der Reise vollkommen gewachsen

Sie ist klug und heiter und sehr verträglich, durchaus ehrlich und zuverlässig. Ich wünsche ihr für ihr Fortkommen das beste und kann sie in jeder Hinsicht wärmstens empfehlen.

Gräfin van Bylandt
geb. Gräfin Randwick

März 1934 -

Zijn opa, Jan Slump (heit), woonde met Tjerkje Renia (mem) nog altijd in het koetshuis, als zetbaas en bewaker.

Jonge Jan heeft een mooie jeugd gehad. In de weekends fietste zijn vader Franke altijd naar Nederhorst den Berg en was druk met van alles, samen met heit. Daaraan kwam een einde toen in 1944 het kasteel verkocht werd.

Heit Slump, de schrik van de jeugd van de Berg (te begrijpen trouwens als je de jaren in acht neemt en de toewijding), bleef tot 1960 in het koetshuis wonen, verhuisde toen naar de Kerkstraat 20 (omdat het Kasteel weer verkocht werd) voor een paar maanden en sloot zijn laatste levensjaren bij zijn dochter Wypke aan de Herenweg in Ankeveen.

Als we naar Hilversum en weerom fietsten, zagen we hem daar nog vaak staan "buiten op de wind", met zijn onafscheidelijk hoedje en de handen in de zakken. Hij hoefde niemand meer weg te jagen en bij onze vaste groet: "Hé, Slump", klonk altijd zijn binnenmonds gemompelde vriendelijke groet HEOHUUU,

Overzicht van archieven en klappers betreffende Nederhorst den Berg

Streekarchief voor Gooi & Vechtstreek

adres: Oude Enghweg 23, Hilversum, Postbus 9900, 1201 GM

openingstijden: ma. t/m vr. 13.00-17.00 uur, 's morgens op afspraak

telefoonnummer: 035-6292646

Archieven van:

* betekent dat er een toegang is op het archief in de vorm van een inventaris of plaatsingslijst.

dorpsbestuur, municipaliteit, gemeentebestuur, 1625-1813 *

idem, 1700-1936 *

gemeentebestuur, 1939-c.1968 *

bevolkingsregisters (1830) 1850-1939 (1944) *

burgerlijke stand: geb. 1811-1892, huw. 1811-1912, overl. 1811-1932

oud-rechterlijk archief, 1620-1811 *

notarissen, 1664-1710, 1770-1789 *

Blijkpolder, 1708-1951 *

Broekerpolder, en Heintjesrak- en Broekerpolder, 1762-1950 *

Heintjesrak- en Broekerpolder, -1979

Horn- en Kuijerpolder, 1746-1962 *

Horstermeerpolder, 1612-1980 *

Spiegelpolder, 1779-1979 *

Spiegel- en Blijkpolder, -1979

Ned. Hervormde Gemeente, (1600) 1625-1954 *

DTB's (doop- trouw- en begraafboeken daterend voor 1811) *

doopboeken (hervormd), 1639-1823

dopen rooms-katholiek: tot 1810 behoorden de parochianen tot de
statie Ankeveen (geen DTB aanwezig)

trouwboeken (hervormd), 1639-1823

begraafboeken, 1625-1828

klappers op naam en soort akte van:

Oud-rechterlijk archief (ORA):

3357 deel I (transporten en hypotheke) 1757-1774

3357 deel II (transporten en hypotheke) 1757-1774

3358 (transporten en hypotheke) 1775-1783

3359 (transporten en hypotheke) 1782-1802

3360 (transporten en hypotheke) 1803-1811

3361 deel I (schepenakten) 1577-1655

3361 deel II (schepenakten) 1660-1710

3362, 3363, 3364 (schepenakten) 1722-1773

3365 (schepenakten) 1773-1811

Op de studiezaal bevindt zich de historische bibliotheek. Er wordt naar gestreefd om hierin ook alle (historische) publikaties betreffende Nederhorst den Berg op te nemen.

Afbeelding omslag: Ankeveensepad

Collectie: Historische Kring Nederhorst den Berg

B I N N E N A E T S V E L D .

Bijlage: Gouden Eeuwse Ronde van Nederhorst den Berg.
Werinon – oktober 1999 – Nr. 35. De Gouden Eeuw van
Nederhorst den Berg.

De Gouden Eeuw van Nederhorst.

1. Voortdijk
2. Overmeer
3. Wittestein
4. Schulpenburg
5. de Nes
6. kasteel Nederhorst
7. Stilhorn
8. Petersburg
9. Zwaanwijk
10. Overdam
11. Koningslust
12. Hinderrust
13. Damvegt
14. Vecht-en Bergzigt
15. Berglust